

ראה שם טוב שלבה מתרכך, והוסיף: הלא רואה את, חביבתי, שמן השמים הוא: אורשת לי בנעורי, כשהייתי עוד בתפילאלת, ואז באנו שנינו לירושלים, ומה היה אחר כך? בעלך נפטר, נשאתי שתי נשים ושתיהן נפטרו, ועכשיו שנינו פנויים — האם לא מן השמים הוא? את סוף דבריו אמר שם טוב בקול חנוק, ומעיני עישא זלגו דמעות.

אותה שבת אחרי-הצהרים באו יחד לבית בתם, ואך נכנסו לתוך הבית קרא שם טוב, כשפניו קורנים: מן השמים הוא! הבינה הבת לאן דבריו מכוונים, לחצת את שניהם אל לבה ובכתה הרבה, לא יכלה להתאפק...

עישא חיתה עם בעלה רק חצי שנה. מה קרה? לפני שמונה שנים, כשעשו הערביים מהומות בירושלים, לקח שם טוב את כליו והלך לראמאללה. אשתו אמרה לו: אל תלך, הדרכים משובשים ברוצחים! הוא החזיר לה: הכל יודעים אותי, איש לא יפגע בי, הלך ולא שב. חיפשוהו הרבה ולא מצאוהו. עד היום הזה אין איש יודע, אם מת או שהוא חי. קוימה בו קללת אשתו הראשונה: תמשי מאסופת אלעמרו! ואם לא קוימה — כאילו קוימה.

ועישא יושבת עגונה...

כ"א. מאור-עינים

יום אחד בא איש כבן שלושים וחמש והביא שקיק מלא כוסכוסין בשביל העניים. כיתרוהו כולם בברכות, והנשים גשקו ידיו וקראו: ברוך הבא, שמואל! שאלוהו, איך הסתכן ובא לכאן מן העיר החדשה. השיב: הלא ידוע לכם, שיום-הפטירה של אבי חל לפני שנים-עשר יום; מאותו יום מוכן השקיק בשבילכם — אמי תחיה שלחה אותי. תזכה הרבנית רג'ינה לחיים ארוכים! קראו העניות, תזכה לבנים שיהיו כמו אביך הצדיק! בירכוהו העניים, האנשים נתאספו בבית-הכנסת והתפללו לעילוי נשמת אביו של שמואל, ואחר-כך חזר שמואל העירה. נשארתי בבית-הכנסת עם זקי הגיבן, והוא שסיפר לי על חיי אביו של שמואל, זה הצדיק המופלא רבי בן-ציון אלקלעי, מערבי בן ספרדי, שהיה חותם לשם הקיצור "בצלאל", ראשי תיבות של בן-ציון לבית אלקלעי.

אביו רבי משה עלה לארץ-הקודש לפני כמאה ועשרים שנה, וזמן-מה לפני הרעש הגדול, שהחריב את ערי הגליל, יצא בשליחות קופת רבי מאיר בעל-הנס לערי מארזוקו. בהיותו שם, הגיעה אליו הידיעה הנוראה, שאשתו וילדיו מתו בטבריה במחלת החלירע, שפרצה לאחר הרעש. מרוב צער לא יכול לשוב עוד לארץ-הקודש ונשאר ברבאט שבמארזוקו. כעבור הרבה שנים נשא שם אשה ונולד לו בן, הוא בן-ציון. למה קרא לו בן-ציון? שם זה סגולה בו, וכבר אמר החיד"א במערכת גדולים: "ראיתי שכתב אחד קדוש בכ"י משם ירושלמי, שמי שמתיים בנו יקרא לבנו אשר יולד לו בן-ציון ויחיה". הגער גדל לתורה ולתעודה, ובהיותו עוד קטן האיר עיני רבים בתורה, כשהיה בן-תשע חלה במחלת-האבעבועות ונסתמא בשתי עיניו, אך אביו רבי משה נתן את כל עיתותיו ללמד את בנו, וכל רבני רבאט שתו ממימיו של בחור זה.

בסוף ימיו הודיעו לו לרבי משה מן השמים בחזיון לילה

ד מות בעורך צעיר לימים!

(כמסופר על ידי בנו בסוף הספר "עני ורש") שעליו לשוב לארץ הקודש. מיד לקח אתו את בני-ביתו ושב לטבריה — לאחר שלושים ושמנה שנים שנעדר ממנה. רבי משה היה נרגש מאד והוריד דמעות "יאורים יאורים" — אם מצער שנתעורר בו בבואו למקום קבורתם של אשתו וילדיו, ואם משמחה שזכה לרצות את אבני עיר הקודש טבריה, אם כה ואם כה, ובחודש הראשון לבואו, בחול-המועד סוכות, נפטר כמעט לפתע פתאום, ובן-ציון נשאר בלי מאיר דרכו, והיה עליו עוד לדאוג לאמו ולאחותו. זו האחרונה נישאה אחר-כך להראב"ד בטבריה, חביב חיים דוד סתהון, זכרוננו לברכה.

הבחור בן-ציון, שהיה כמות אביו בן שש-עשרה, חי חיי עוני ודחקות, אך לא עזב את משנתו. בעזרת אברכים שריחמו עליו המשיך את לימודו בישיבות חכמי טבריה והציב לו יד בנגלה ובנסתר, בדרשות ובשיר. הבחור היה לתהילה בפי כל, אך אשה לא נשא — מי יתן את בתו לסומא עני? אמר אל לבו: אין נביא בעירו, אלך למקום מופלג, אדרוש ברבים ויתנו לי שם אשה. ובאחד מימי אב הרחמן פנה והלך לדמשק, ואתו מכתב מרבני טבריה אל החכם באשי דהתם, כשראה הרב את המליצות הנשגבות שבמכתב חכמי טבריה, אמר לו: בשבת זו, שבת שובה, אני רגיל לדרוש לפני הציבור — דרוש אתה במקומי, ומיד הכריזו השמשים בשם רבם, שבשבת ידרוש הרב הצעיר, שהוא "בן עזאי בשוקי טבריא". תמהו זקני העיר: רבם הזקן, הגדול בתורה, מפנה את מקומו לצעיר בן שש-עשרה שבא מטבריה! תמהו ואמרו: אין זאת כי אם האברך הוא "מזרק טהור כקשת"! ובכל דמשק נפלה ההברה: בא למקומנו גדול, שרבינו החריף והבקיא בכל חדרי התורה לומד תורה מפיו!

שתי שעות לפני הדרשה נתמלא בית-הכנסת הגדול מפה לפה; זקן ונער באו לשמוע את דרשתו של הרב הצעיר מטבריה, ואכן, פיו הפיק מרגליות, הוא שלב דברי-הלכה בדברי-אגדה, נגלה בנסתר נגע; וכשכילה את דרשתו, נגש אליו רבה של דמשק וקבל עם ועדה קרא לו: רבי! והוסיף: אשרי ארץ גידלה שעשועיה, כפתוריה ופרחיה, פירות גנוסר, בחכמה וכמוסר — ברוך שאמר והיה!... הרב עשה בחכמה, למען ידעו בני-עדתו, כי רבי בן-ציון פנוי, במוצאי-שבת

מיד לאחר ההבדלה, באו כמה מחסידי העדה, וכל אחד אמר לו: קח את בתי לאשה, רבי בן-ציון! לשוא היתה אזהרתו, שהוא עיוור; הם בשלהם: אור-תורתך גדול מאור-עינים, רבי! לאחר שהללו יצאו, שאל אותו החכם באשי: למה דחית אותם, בני? השיב: עיוור הוא קפדן, מרוב צער שאין הוא רואה עולמו של הקדוש-ברוך-הוא; ורוצה אני ב"מצא אשה מצא טוב", ומי האשה שהיא טובה לי? יתומה ועניה, שלא תהיה גאה על משפחתה ולא תתגעגע לבית-אביה... אמר הרב: חכמת, בני ורבי, אמצא לך אשה כבקשתך.

היה בדמשק עשיר גדול, ושם משפחתו כהן, באחד הימים רכב כהן במדבר לעסקיו, והתנפלו עליו שודדים, זרק להם את כל כספו וברח על גמלו, אך השודדים הדביקוהו ודקרוהו בסכיניהם, ותוא נפל תחתיו מתבוסס בדמיו, כשמצאוהו והביאוהו לדמשק, מצאו בו עשרים ואחת דקירות-סכין, הוא התענה ביסוריו כשנה תמימה ומת, השאיר אחריו בת בשם רגינה, ואמנם כשמה כן היתה — יפה כמלכת, אך יתומה היתה וגם עניה, שהלא איבד אביה את כספו במדבר, ומה שנשאר לו יצא לרופאים, קרא אליו החכם באשי את אלמנת כהן ואמר לה, שברצונו להציע לבתה את החכם מטבריה, האם נשקת את ידיו של הרב ואמרת: רבי, בתי בידך! אמר הרב: קראי לנערה ונשאלה את פיה, הביאה האם את בתה, וזו, כשאך ראתה את פניו האצילים של האברך, אמרה: אלכה אחריו! אמר לה רבי בן-ציון: הידעת מנת-חלקך? אמרה רגינה: ידעתי, אמר לה עוד: הלא חשך העולם בעדי, חשבה רגע והשיבה: לא נכון, יותר לא אמרה, כי נכמרו רחמיה עליו, כאילו היה בנה, ופרצה בבכי, נענה החכם באשי ואמר לרבי בן-ציון: זכית, בני, גם בצדקת וגם בבת-כהנים, כמו שכתוב: "מנה אחת אפים" — מנה בגיטריא מלכה...!

רבי בן-ציון שב לטבריה והביא אתו את אשתו, שהכל התפלאו ליפיה ולחנינה, עתה הצטערו רבים מיהודי טבריה, שלא רצו ללת לו מבנותיהם לאשה, וכבודו של רבי בן-ציון גדל בעיניהם, אף-על-פי שהיה עני מרוד, ורגינה אשתו שירתה אותו כל ימיו במסירות, סבלה בסבלותיהו והתענתה בעינוייה, וקיבלה הכל באהבה, היא מספרת, שכל ימיו לא שבר כלי, כאילו ראה בעיניה, וכשהיתה מצחצחת לו את

מנעליו לשבת, היה מעביר כפידו על הנעל ומעיר: במקום הזה לא עלה הצחצוח יפה...

עשר שנים אחר-כך, בשנת תר"ח ציון, יצא רבי בן-ציון בלוזית שמש למערב הפנימי, בשליחות מאת גבאי קופת רבי מאיר בעל-הנס, כמו אביו בשעתו, ושהה שם שנתים וחצי, שמו הלך לפניו, שהוא גדול בתורה, והצליח בשליחותו זו ואחר-כך גם בשליחות ק"ק "בית-אל" לאלג'יר ולטריפולי. אך הוא בעצמו נשאר עני מרוד, וכשבאו מים עד נפש יצא בשליחות עצמו לאלג'יר, תונים וטריפולי, ובידו מכתב המלצה מאת רבני טבריה: "חובר חברים, מעריכ ערכים, שוקד על דלתי התורה והעבודה, שואג מנהמת-לבו וצר לו מאד... והנוגשים אצים ואותו יום יום ידרושון בבית דין הצדק, זה רוצה וזה מרדה..."

בינתיים נולדו לו שלושה בנים: הבכור משה, הצעיר ממנו אהרן, והקטן — שמואל, הוא קרא עליהם: "משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו". בנו אהרן, שהוא עכשיו מרבני "פורת יוסף", הוא שקרא לפניו וכתב מפיו את ספריו; ובהקדמה לספרו "כסאות למשפט" הוא קורא לבנו זה: "חיבת עיני", אף הוסיף לו את השם מנצור, לאמר: מאת ה' יהיה נצור... משגדל הנער אהרן ליווה את אביו במסעותיו והיה לו לעינים בים וביבשה, בארצות נושבות ובמדבריות.

עד היכן הגיעה חקמתו וחרירותו של רבי בן-ציון, תלמד מאותו מעשה שהיה בטבריה באשה אחת, שפסק להתיר לה קידושין ונישאה לאחר מבלי לקבל גט-פיטורין מהראשון, ומעשה שהיה כך היה, בחור אחד, שבא מדמשק לטבריה, נתן עיניו בכחורה אשכנזיה ושלח לשדכה לו, אביה ואמה לא רצו לתתה לו, והוא גפשו חשקה בה מאד, ביקש הבחור תחבולות לקחתה לו בעל-כרחם של הוריה, מה עשה? יום אחד יצאה הבחורה בשירה לעיר-הקודש, והוא לקח אתו שני בחורים ורדף אחריה, כשנתקרב אליה, אמר לה: דבר לי אליך, עמדה ואמרה: הגד מה בפוך, אמר: הנה המטפחת היפה הזאת — התכירי אותה? השיבה: הלא שלי היא — כיצד באה לידך? אמר: קרובה אחת שלי גנבה אותה מביתך, ועתה היא מצטערת על כך, מפני ששמך רקום עליה, וכשתתעטף בה תהיה לחרפה, ותוך כדי דיבור הגיח את המטפחת על ברכיה, עד

ריב

שהיא מתבוננת למטפחת לחש לה הבחור בפני שני עדי: הרי את מקודשת לי בכסף זה כדת משה וישראל... כעוד הוא מוציא מפיו את המלים הראשונות נבהלה הבחורה ומיד-זרקה את המטפחת על הארץ, אותו ריקא הכניס בתוך המטפחת ברגליו — וכך נתקדשה לו, הבחורה מה טענה? היא זרקה את המטפחת עוד לפני שקידש אותה, והעדים מה טענו? שזרקה את המטפחת לאחר שקידש אותה, גדלה המבוכה אצל רבני טבריה, ורבי שלמה רחמים אבולעפיה, זכר צדיק לברכה, גדול רבני טבריה, קרא אליו את רבי בן-ציון ואמר לו: פוק עיין בהאי דינא! תחילה נבהל רבי בן-ציון והשיב: חלילה חלילה, אפילו גדולי הפוסקים רעדו מגשת לעניינים כאלה, קל וחומר איש כמוני, אלא שסירהב לו רבי אבולעפיה ואז נתרצה לעיין במשפט הנערה, רבי בן-ציון, שהיה בעצמו נרדף והבין לנפשות העלובים והגרדשים, אמר אל לבו: מצווה רבה היא להטפל ולטרוח, משריותא דהאי בתולתא שפירתא ולפטרנה בלא גט, כדי שלא יהיו בנות-ישראל הפקר, ו"מצווה רבה היא להציל עשוק מיד עושקו", בגודל חריפותו לא רק שהוכיח, כי הקידושין הללו אינם תופסין, אלא שברוב חכמתו גם הצליח להביא את אחד העדים לבית-המרחץ ועדים מהימנים העידו אחר-כך שיש מום ידוע בגופו שפוסל אותו לעדות... מאין ידע רבי בן-ציון העייד, שעד זה יש בו מום, שאינו נגלה אלא בבית המרחץ? אומרים, שנבואה נזרקה בו; אך ייתכן, שברוב חכמתו יגע בבדיקת כל פרט ופרט, אפילו זה שאינו עולה על דעת הבריות — יגע ומצא. (ראה זקי שאני מחסס בדבר, ניגש לאצטבה של הספרים, והביא לי את הספר "כסאות למשפט", ופתח שו"ת סימן ג' ואמר לי: קרא ותווכח, שהכל אמת; אף תמצא בסופו, ש"המלך שלמה", הוא רבי שלמה רחמים אבולעפיה, אישר את פסק-הדין, וכן סמך ידו עליו גם ב"יד הגדול בירושלים", וסופו של אותו מאורע היה, שאותה בחורה נישאה לאחר ואף ילדה בנים ובנות, ולא אירע כל דבר רע. — הרי לך אות ומופת, שרבי בן-ציון פסק כמו מפי הגבורה...

עיסקא? אני ואתה יודעים, שהיתר עיסקא אין בו ולא כלום. אותו רב לא על הנפוליון חס, אלא שראה בטענתו של רבי בן-ציון לזול בדברי חכמים — ועמד על שלו. גם היו ביניהם מימים דין ודברים בעסקי קופת רבי מאיר בעל-הנס, ובלבו של הרב המלווה היתה בשל זה טינא על רבי בן-ציון, וזו הביאה אותו להקשיה את לבו. נפל חילוק גדול בין רבי בן-ציון ומתנגדו, ואש גדולה נתלקחה בטבריה ואחזה בכל יהודיה. הרב המלווה עמד על שלו: הוא לא יקח את עשרים הנפוליונים, אם לא יתן לו רבי בן-ציון את הנפוליון רבית, כפי שהיתנה עמו עפ"י היתר עיסקא. וידו של הרב העשיר היתה על העליונה, ומצדדיו של רבי בן-ציון מעטו הלכו, כמו שאומרים הבריות: די שזוכי יטנף במקום הנכון באות הא והפך הלול לחילול... רבי בן-ציון סבל בזיונות הרבה, וסוף דבר היה, שהענין הובא לפני הערכאות, וביתו של רבי בן-ציון נמכר בפומבי. הוא עזב את טבריה בעוני ובחוסר כל ועבר עם בני-ביתו לחברון. שמה תאמר: הוא נתחרט על מעשהו? לא! אמר: מוטב שאישן בשדה ולא אעבור על דברי תורה! ורג"נה אשתו, "זכה וברה, אדם פטדה וברקת", סבלה בסבלותיו ולא טענה נגדו. היא אמרה: הצדיק יודע מה שהוא עושה...

זמן מה לאחר בואו לחברון עבר לדור בירושלים, ואתה-עשרה השנים שחי בעיר-הקודש היו לו גם הן שנות עניות ודחקות. אך המשיך בעבודת-הקדוש וחיבר חיבורים, שנמצאים עד היום בכתב-יד בידי בניו. הוא כיתת את רגליו למצרים כדי לאסוף כסף ולהעלות את חיבוריו על מזבח הדפוס, ולא זכה להוציא אלא ארבעה מספריו הרבים, ואחרון אחרון חביב — ספרו "חמדת ירושלים", שמתאר "את כל תוקף יקר תפארת גדולת מעלת קדושת עיר האלהים עז לנו"; וקדם לו רק הדב"ש, שבספרו "שער החצר" אסף וקיבץ כל הנאמר בשבח ארץ-הקודש...

רבי בן-ציון חי ירוג ומת מתוך רוגז. בשל עלילה נוראה, שהיה מעורב בה העשיר הקמצן הידוע, באו הטוענים לביתו במוצאי שבת אחת, כשהוא פותח בקריאת-שמע וקורא ככוונה אחד, התנפלו עליו בדברי-בלע, ודפקו על השולחן דפיקה חזקה, עד שהכלים שעמדו עליו קפצו ממקומם. נבהל רבי בן-ציון ומרוב פחד קיבל שטף דם, ובינם

שבת קודש וי"א א'ת"צ' לחודש אב הרחמן לפרט כאיל ת'ע'ר'ג' על אפיקי מים. ביקשהו עליונים, ושנות-חיו — ה' צדיק בארץ ישלם... רבי בן-ציון, זכרונו לברכה, אהב את האשכנזים, ואף הם כיבדוהו מאד. זמן-מה לפני פטירתו החליטו הרבנים האשכנזים לתת לו בית-דירה ב"בתי-מחסה", ולא זכה לשבת בו. אך הם קיימו את הבטחתם, ואלמנתו הרבנית רג"נה, תוכה לחיים ארוכים, ישבה שנים אחדות ב"בתי-מחסה" שלהם. בנו הבכור רבי משה הוא דין, ורבי אהרן מנצור מלמד ב"בית יוסף", והקטן בהם, זה שמואל, שמפני הדחקות והיתמות לא זכה ללמוד הרבה, הוא רק סופר סת"ם וחזן וחי חיי דחקות. אך שלשתם מכבדים את אמו, ששירתה את אביהם הצדיק כל ימיו בטהרה ובאמונה.

והרבנית רג"נה — זיוו של בעלה הצדיק מאיר עליה, ומעולם לא עשתה קטנה או גדולה, מבלי לשאול את הכותל המערבי. היאך? ביום היא באה ושופכת את שיחה לפני הכותל, ובלילה היא שומעת בחלום את התשובה. ומעשה שהיה בבנה שמואל, בעודו בחור, שנפשו חשקה בבחורה אחת. הלכה רג"נה אמו אל הכותל ושאלה, אם ישא בנה הקטן אותה בחורה. בלילה ראתה בחלום את שמואל והוא נכנס הביתה כולו בפניו, ועל גבו הוא נושא שק מלוכלך מלא גחלים. אמרה: לא, לא תהיה אשתו! שלוש שנים נמשך הענין, ובסופו של דבר נתפרדה החבילה מפני סירובה של האם, וכשידכחה באחרת, ורג"נה באה אל הכותל ושאלה, אם זוהי היעודה לבנה, ראתה בלילה את בנה והוא נכנס לחדרה ובידו זר גדול של שושנים. כשהקיצה אמרה: זו היא המיועדת לו מן השמים! ואמנם נשא שמואל אותה אשה והם חיים בשלום ובאהבה...

רג"נה קיבלה מבעלה הצדיק את האהבה לעניים, ואף-על-פי שהיא עצמה עניה מרודה, שולחת היא בכל שנה, ביום-הפטירה של בעלה, כוסכוסין לעניי-הכותל.

ודאי שהיא חוסכת את הכוסכוסין מפיה, סיים זקי הגב; הלאי וחוכה לעשות כך שנים רבות, עד מאה ועשרים...